

УДК 374.7:[37.011.3-051:796

О. М. Войтовська,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова)
ovoitovskaya@ukr.net

РОЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті проаналізовано наукову літературу щодо ролі компетентісного підходу в професійному розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти. Визначено основні завдання компетентісно-орієнтованого професійного розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти. Доведено, що застосування компетентісного підходу в умовах післядипломної педагогічної освіти має забезпечити ефективність навчання вчителів фізичної культури, а також сприяти всебічному розвитку і збагаченню кожної особистості в процесі перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Ключові слова: професійний розвиток, вчителі фізичної культури, компетентісний підхід, професійна компетентність, освіта дорослих, післядипломна педагогічна освіта.

Summary

It is analyzed the scientific literature as for the role of the competent approach in the professional development of physical training teachers in the conditions of postgraduate pedagogical education. The basic tasks of competence-oriented professional development of physical training teachers in the conditions of postgraduate pedagogical education are determined.

Key words: professional development, physical training teacher, competence approach, professional competence, adult education, postgraduate pedagogical education.

Постановка проблеми. Реформування освітньої системи в Україні направлено на особистісно-професійне становлення, самовизначення, самовираження індивіда і його готовність до професійної діяльності. Серед сучасних прогресивних освітніх ідей, у яких закладені рішення проблем сталого розвитку людства в ХХІ столітті, важливе місце займає неперервна професійна освіта (“освіта впродовж життя”), що охоплює всі компоненти освітньої системи, зокрема самоосвіта та післядипломна освіта (освіта дорослих).

У післядипломній педагогічній освіті, як в цілому в системі української освіти, відбуваються складні процеси реформування. На сьогоднішній день якість і рівень професійної підготовки вчителів фізичної культури не в повній мірі задовольняють потреби особистості, суспільства і держави. Новому українському суспільству з його проблемами потрібні вчителі фізичної культури інноваційного типу, що поєднують у собі духовний і фізичний стан, здатність до творчої співпраці, які покликані створювати, розвивати і виховувати нові покоління українців.

Стратегічними функціями післядипломної педагогічної освіти вважають поєднання особистісного розвитку з підвищенням професійного потенціалу

людини і забезпеченням випереджаючого характеру професійного розвитку відповідно до суспільних вимог.

На сьогодні є потреба в професійно-активній особистості вчителя фізичної культури, що володіє професійною компетентністю, мобільністю, педагогічною майстерністю, умінням постійно вдосконалювати свої професійні навички, професійно реалізовуватися і підтримувати свій подальший творчий ріст.

Аналіз тенденцій розвитку освітнього процесу відповідно до потреб суспільства та модернізації освіти підтверджує, що все більшої актуальності набуває ідея компетентнісного підходу у вищій професійній освіті в цілому і в післядипломній педагогічній освіті, зокрема. Компетентнісний підхід до освіти розглядається і в контексті Болонського процесу. Закон України "Про освіту" акцентує увагу на необхідності створення освітнього середовища, що забезпечує ефективне використання науково-педагогічного потенціалу, створення умов для поетапного переходу до нового рівня і якості освіти на основі педагогічних технологій. Такі фактори ставлять післядипломну педагогічну освіту перед завданням підготувати вчителя фізичної культури професіоналом. Величезна роль у цьому належить компетентнісному підходу.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині вченими активно ведуться дослідження з проблем професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту, розробляються нові підходи до розвитку і вдосконалення фізкультурної освіти як в Україні (О. Ажиппо, Н. Белікова, П. Джуринський, Л. Демінська, М. Дутчак, Є. Захаріна, А. Конох, Р. Клопов, О. Куц, Л. Сущенко, О. Тимошенко, Ю. Шкретій і ін.), так і в інших країнах (В. Агеєвець, В. Бальсевич, А. Барабанов, Л. Варфоломєєва, В. Григор'єв, С. Євсєєв, Ю. Железняк, В. Костюченко, Л. Кофман, В. Кузін, В. Магіна, В. Маслов, Л. Лубишева, А. Матвєєв, Г. Пономарьов, Г. Степанова, R. Cooper, R. Davis, G. Gehlsen, J. Wilkerson та ін.).

В останні роки в системі вищої педагогічної освіти компетентнісний підхід досліджували багато вітчизняних і зарубіжних учених (В. Байденко, Н. Бібік, Г. Гавришак, І. Зимня, Т. Іванова, Л. Єлагіна, В. Краєвський, Н. Кузьміна, Л. Лук'янова, Т. Олійник, О. Овчарук, С. Сисоєва, О. Пометун, А. Хуторський та ін.).

Метою статті є проаналізувати наукову літературу щодо ролі компетентнісного підходу в професійному розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти та визначити основні завдання компетентнісно-орієнтованого професійного розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід означає для учасників освітнього процесу поступову переорієнтацію домінуючою освітньої парадигми з переважним направленням на засвоєння знань, умінь, навичок, на створення умов для оволодіння слухачами комплексом компетенцій, що сприяють формуванню їх особистості, здібностей, дають можливість слухачам адаптуватися в умовах сучасного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційного та комунікаційного простору.

Професійна компетентність вчителя, вважає І. Задніпрянець, – "це багатофакторне явище, що включає в себе систему теоретичних знань і способів їх застосування в конкретних педагогічних ситуаціях, ціннісні орієнтації педагога, а також інтеграційні показники його культури (мова, стиль спілкування, ставлення до себе і своєї діяльності, в суміжних галузях знань)"

[2, с. 12]. Потрібно усвідомити, як наголошує вчений, що “ми перебуваємо на піку модернізації освітнього процесу, який в якості пріоритету виділяє компетентнісний підхід для всіх суб’єктів освіти” [2, с. 12].

Н. Бібік зазначає, що перехід в освіті до компетентнісного підходу «означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, забезпечення здатності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного вирішення життєвих проблем, пошуку свого “Я” в професії” [1, с. 45].

О. Шемет вказує, що “в компетентнісному підході виділяються два базових поняття: компетенція і компетентність, при цьому перший з них включає сукупність взаємопов’язаних якостей особистості по відношенню до певного кола предметів і процесів, а друге співвідноситься з володінням людиною відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї предмета діяльності” [7, с. 17].

На сьогодні системи освіти різних країн Європи, в тому числі й України, при всьому їхньому культурно-національному різноманітті й специфіці економічного розвитку характеризують дві тенденції, а саме: по-перше, це перехід до професійних стандартів, які засновані на високих результатах, по-друге, системний опис кваліфікацій у межах професійних компетенцій.

Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти в 2008 році був розроблений “Комплекс нормативних документів для розробки складових системи галузевих стандартів вищої освіти”, в основу якого було покладено компетентнісний підхід через формування нової системи діагностичних засобів з переходом від оцінки знань до оцінки компетенцій та визначення рівня компетентності в цілому [8]. Запропоноване в європейському проекті TUNING поняття “компетенцій” включає не тільки когнітивну та операційно-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову сторони (тобто результати освіти, знання, вміння, систему ціннісних орієнтацій). У формуванні компетенції вирішальну роль відіграє не тільки зміст освіти, але й організація освітнього процесу, освітні технології, включаючи самостійну роботу слухачів тощо. Треба підкреслити узагальнений, інтегральний характер поняття “компетенція” стосовно понять “знання, уміння”, “навички”.

Як вважає В. Шинкарук, “компетентність – це інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника ВНЗ для виконання діяльності в певних професійних і соціально-особистісних предметних галузях (компетенціях), яка визначається необхідним обсягом, рівнем знань та досвідом у певному виді діяльності” [3, с. 10]. Як зазначає вчений, “компетенція включає знання і розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати і розуміти), знання, як діяти (практичне й оперативне застосування знань у конкретних ситуаціях), знання, як бути (цінності як невід’ємна частина способу сприйняття й життя з іншими людьми в соціальному контексті)”. Це предметна галузь, вказує В. Шинкарук “в якій індивід добре обізнаний і в якій він проявляє готовність до виконання діяльності, та в якій є ключові компетенції (міжпредметні та надпредметні), які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні види діяльності, ефективно вирішувати актуальні індивідуальні, соціальні та інші проблеми” [3, с. 11]. На думку В. Шинкарука, “професійні компетенції – це компетенції загально-професійні та спеціально-професійні,

які мають узагальнений характер, притаманний професіоналу й визначаються вимогами конкретних професійних стандартів на основі європейських аналогів та кваліфікаційної характеристики професії працівника” [2, с. 11].

У своїх працях А. Хуторський акцентує увагу, що “застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки випускників ВНЗ передбачає досягнення інтегрованого кінцевого результату освіти, який може розглядатися як сформованість у випускника ключових і професійних компетенцій; як єдність узагальнених знань й умінь, універсальних здібностей та готовності до вирішення низки завдань – від особистих до соціальних й професійних компетенцій, що визначають володіння власне професійною діяльністю на досить високому рівні та готовність до інновацій у професійній галузі” [6]. Отже, компетентнісний підхід дозволяє представити професійну компетентність учителя фізичної культури, що складається з ряду компетенцій, які можуть об’єктивно спостерігатись, з певною точністю бути виміряні та цілеспрямовано сформовані в освітньо-професійному процесі.

Ґрунтуючись на результатах праць учених І. Омеляненко, Н. Фазлєєва, Б. Шияна та інших, ми виділяємо такі основні характеристики професійної компетентності вчителя фізичної культури: особистісно-гуманна орієнтація; здатність до системного бачення педагогічної реальності в сфері фізичної культури й системних дій у професійно-педагогічній ситуації; володіння сучасними педагогічними методиками (технологіями), пов’язаними з культурою комунікації, взаємодії з інформацією й передачею її учням; здатність до інтеграції вітчизняного, зарубіжного, історичного й сучасного інноваційного фізкультурно-оздоровчого досвіду, креативність у професійній сфері, наявність рефлексивної культури.

Компетентнісний підхід дозволяє реалізувати в освітньому процесі основні положення професійного розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти. Основними завданнями компетентнісно-орієнтованого професійного розвитку вчителів фізичної культури доцільно вважати: 1) формування у слухачів професійних знань; 2) оволодіння слухачами необхідним комплексом педагогічних умінь і навичок; 3) засвоєння ними досвіду творчої педагогічної діяльності в сфері фізичної культури і спорту; 4) формування в слухачів системи ціннісно-емоційних відносин до педагогічної теорії, теорії фізичної культури, педагогічної діяльності й процесу підготовки до неї. Вирішення цих завдань з точки зору компетентнісного підходу передбачає формування таких знань та умінь: узагальнених теоретичних знань про природу, здоров’я й професійну діяльність та зв’язки між ними. Основні функції цих знань – є світоглядна підготовка; вміння розуміти організаційну структуру професійної діяльності та інтегровану міждисциплінарну специфіку фізичної культури, її зв’язок з комплексом дисциплін соціально-гуманітарного та професійного блоків; вміння оцінювати стандарти, навчальні плани та освітні методики з точки зору впливу на фізичні й духовні аспекти здоров’я суб’єктів навчально-виховного процесу; вміння дати оцінку екологічним, правовим, виробничим явищам з точки зору сучасної соціокультурної, фізкультурно-оздоровчої ситуації тощо.

Важливо, щоб зміст фізкультурної освіти відображав загальні цільові орієнтири слухача і викладача, в його основі лежить духовно-фізична сутність фізичної культури в єдності її соціокультурних і сомато-психічних компонентів

при провідній ролі перших. Науково обґрунтований відбір змісту професійного розвитку є одним з основних умов оптимізації освітнього процесу й структурується в логіці навчальної, навчально-професійної та квазіпрофесійної діяльності.

Процес формування знань, умінь та навичок включає цілісну систему видів діяльності, засобів й дій, які орієнтують учителів фізичної культури на інтеграцію професійного, духовного й фізичного в їх майбутній професійній діяльності. При цьому формування компетенцій учителів фізичної культури вимагає включення навчальної діяльності слухачів в аналог майбутньої професійної роботи, яка виражаються в різних формах квазіпрофесійної діяльності. Це професійна за змістом й навчальна за формою реалізації через рольові та проектні методики моделювання педагогічна діяльність (контекстне навчання), що формує, вдосконалює методичні вміння вчителів фізичної культури, стимулює їх до самоаналізу і професійного самовдосконалення.

Результатом професійного розвитку буде здатність випускників до адаптації в мінливих умовах навколишнього світу й підвищеної динамічності його професійної діяльності.

Отже, сукупність цілей і педагогічних завдань, змісту, організаційних форм і методів навчальної діяльності слухачів, а також різних ситуацій їх соціально-психологічної взаємодії, які регулюються ціннісно-нормативною системою педагогічної діяльності, системою діагностики процесу підготовки й становить професійний контекст компетентісно орієнтованого професійного розвитку вчителів фізичної культури.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті проаналізовано наукову літературу щодо ролі компетентісного підходу в професійному розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти. Визначено основні завдання компетентісно-орієнтованого професійного розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Встановлено, що компетентісний підхід у професійному розвитку вчителів фізичної культури в умовах післядипломної педагогічної освіти, що заснований на міждисциплінарних, інтегрованих вимогах до результатів освітньої діяльності, вимагає подальшого наукового дослідження, оскільки вимагає від учасників навчально-виховного процесу кардинально змінювати як мету, так і вектор змісту післядипломної педагогічної освіти: від передачі знань, умінь й навичок предметного змісту до формування розвиненої особистості з життєвими і професійними компетенціями.

Отже, застосування компетентісного підходу в умовах післядипломної педагогічної освіти має забезпечити ефективність навчання вчителів фізичної культури, а також сприяти всебічному розвитку і збагаченню кожної особистості в процесі перепідготовки, виходячи з соціокультурної обумовленості освітньої політики, концепції творчості як фундаментальної основи життєдіяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. М. Компетентісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентісний підхід в сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи, (за заг. ред. О. В. Овчарук) – К. 2004. – 111 с.
2. Задніпрянець І. Компетентісний підхід в освіті (світовий досвід) / І. Задніпрянець //

Фізика в школах України. – 2011. – № 3.

3. Комплекс нормативних документів для розробки складових систем галузевих стандартів вищої освіти / за заг. ред. В. Д. Шинкарука; сост. Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський – К. : МОН України, 2008. – 24 с.

4. Омеляненко І. А. Теоретичні основи компетентнісного підходу до підготовки вчителя фізичної культури / І. А. Омеляненко // Професійні компетенції та компетентності вчителя: матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 117-118.

5. Фазлеєв Н. Ш. Компетентнісно-орієнтований підхід до професійної підготовки педагога з фізичної культури і спорту / Н. Ш. Фазлеєв // Теорія і практика фізичної культури, 2008. № 12. – С. 9-12.

6. Хуторський А. В. Ключові компетенції та освітні стандарти: доповідь на відділенні філософії освіти та теорії педагогіки РАО, 23 квітня 2002 г. / А. В. Хуторський // Центр "Ейдос". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.eidos.ru/news/compet>.

7. Шемет О. В. Дидактичні основи компетентнісного підходу у вищій професійній освіті / О. В. Шемет // Педагогіка. – 2009. – №10. – С. 16-22.

8. Tunning Education Structures in Europe. 2. Edition. – [Elektronik resource]. URL: <http://www.tuning.unideusto.org>. – 2008. – 126 p.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017